

ПЪТЕВОДИТЕЛ НА ГР. БЕЛОГРАДЧИК¹⁾

Никола САВЧЕВ²⁾

Abstract. Here is the first guide-book of the town of Belogradchik (1928). Its author is Nikola Savchev, a respected public figure in Belogradchik in the first half of twentieth century – bookseller, community activist, school trustee, MP from the Radical Party. The book contains actual for that time information about the town and its vicinity. This slim book is richly illustrated. Most of the pictures were produced as postcards and sold in Savchev’s bookstore. The book also presents panoramas which are expectedly to be among the first panoramas printed in Bulgaria.

Keywords: Belogradchik, guide-book, Savchev, Belogradchik rocks

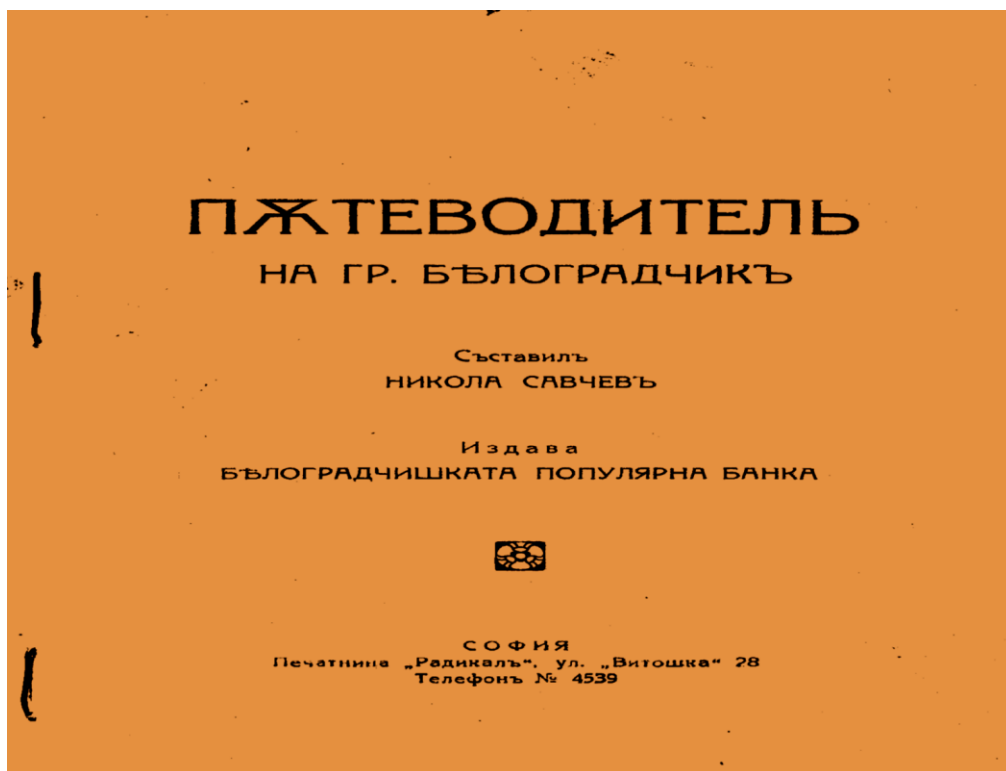

Предговор

Натоварен от Културно-стопанския комитет в града, образуван тази година, погрижих се да събера сведения и да напиша нещо за пътеводител на гр. Белоградчик, целта на който е да запознае не само местното гражданство, но и всички посетители, интересуващи се както за миналото и настоящето, така и за красотите на този много прочут и все пак малко познат наш крайпланински градец.

Исторически данни и факти за далечното минало съм черпил от следните автори: д-р Иречек – „История на българите“, Вл. Тодоров-Хиндалов – „Видинското въстание през 1850 год.“ (Из Годишника на Софийската народна библиотека, 1924-1925 г.) и Киро Панов – „Материали по белоградчишкото въстание.“³⁾ Описанията пък на Каниц и Бланки съм предал по превода, като по-чист, на Люба Ковачева – „България и нейните съседи – географска христоматия.“

г. Белоградчик, юли 1928 г.

БЪЛОГРАДЧИШКА ПОПУЛЯРНА БАНКА
КРЕДИТНО КООПЕРАТИВНО СДРУЖЕНИЕ

Основана 1919 год.
ДНЕСЪ БАНКАТА ИМА:

Членове кооператори	370
Капиталъ и фондове	1,100,000 лв.
Спестяване и влогове	2,700,000 "
Други сръдства	1,200,000 "
Всичко кооперативни капитали	5,000,000 лв.

ПЕТЪ МИЛИОНА ЛЕВА.

Банката плаща лихва :

1. На срочни влогове, за една година по	8 ^o / _o
За три години по	9 ^o / _o
За петъ години по	10 ^o / _o
2. На безсрочни влогове по	8 ^o / _o
3. На детски влогове по	9 ^o / _o
За по-големи суми по споразумение.	

Внесенитъ спестени пари въ Популярната Банка сж най-сигурни и най-добре олихвявани, затова всъки добъръ и предвидливъ стопанинъ трѣбва да се снабди съ спестовна вложовна книжка отъ Българоградчишката Популярна Банка, по която могатъ да се теглятъ и внасятъ суми въ всѣка Популярна Банка въ страната.

Януарий 1929 год., гр. Българоградчикъ.

Отъ Упр. Съветъ.

Белоградчик – местоположение и околност

Разположен е на една скалиста височина от 500 и 550 метра над морското равнище, северно от Стара планина и южно от „Венеца“ (Столова планина – 900 м.). Отстои от гара Орешец 11.5 км, от притока на р. Лом – 4, от гр. Кула – 32, от гр. Видин – 52.600, от гр. Лом – 64, от сръбската граница при с. Салаш (проходът Кадъ-боаз) – 21.760 и от прохода „Св. Никола“ при с. Чупрене – 29.840 км.

Свързва го с най-близката гара – Орешец – първостепенно държавно шосе, което от там до „Столове“ се извира като змия и напомня на тревненската железопътна осморка.

Кацнал на хълмистия рид, градът разполага с простори, каквито откриват само планински върхове. На юг и югоизток – на повече от 50 км е дивен планински лабиринт, достигащ величествено-отсечената стена на „Ком“. На запад и северозапад, погледът надхвърля, както „Връшка чука“ (цяла сръбска от 1920 год.) и далечните в Сърбия

планински вериги с величествения зъбер „Рътън“, така и Карпатите при „Железни врата“, засяга и почти цялата низина към Видин. В това отношение Белоградчик, според географите, е почти несравним.

На юг от града се разтила бялото теме на стария „Хемус“. На север кичестият масив „Венеца“ спира погледът към Задгорието и Дунава, но пази града от свирепия северен вятър. На югозапад пък е вирнал глава във висинето масивът „Ведерник“ (1125 м.), „барометър“ за този край. Гледан от четвъртия километър по течението на р. Лом, „Ведерник“ наподобява повдигнал се на предните крака гигантски лъв с разрошена грива и с наострен поглед към север.

До самия град, при „Мислен камък“ е 25-годишната борова гора, която – вечно зелен венец – допълва омайната природна картина. От тук една пътека води за ловджийския парк и юнашкото игрище, където се строи гиздава хижа от местното ловджийско дружество. Това усамотено място, цяло потънало в естествени гори, и при вълшебните изгледи на околността, напомня по-скоро за някое баснословно самодивско игрище.

Над самия град са кацнали, като щъркелови гнезда, две турски крепости – голямата и малката. Последната е на отделна канара, до която се изкачва по стотина стъпала. Съединени с най-високите скали, върху които е лежала латинската крепост, картината е поразителна: красиво съчетание на това, що времето е създало, и това, що архитектурата е могла да даде някога. Същевременно и тъга загризва сърцето: ей я вековечната – дори и в наши дни – човешка трагедия...

И в миналото, поради своята приказна околност, Белоградчик е спирал вниманието на много учени – чужденци. Д-р Константин Иречек,⁴⁾ професор и бивш български министър, в своата книга „История на българите“, не е отминал леко градеца, като е отбелязал и част от това, що са писали: М. Бланки,⁵⁾ академик и френски пратеник след българските бунтове в Нишко и Пиротско (1841 год.) и Ф. Каниц,⁶⁾

немски инженер. Сам Иречек пише за белоградчишката околност: "Този чуден свят е бил открит от Каниц. Преди него това място е видял само Бланки, който го е описвал с възхищение."

Каниц, ако и инженер, като вдъхновен поет започва описанието си така: „... Месечината току що беше изгряла. За нас тя осветяваше едно от най-фантастичните творения на Всевишния... Общият вид и групировката на скалите, шарката и окисляването на камъка, от който природата е съставила така хармонично тая страна, въпреки всички странни и фантастични подробности, под блестящата променлива светлина, произвеждат тук чудно впечатление. Когато при лунно осветление видите тия колони от червен пясъчник, които се редят като дърветата на гигантска алея и горните части на които често представляват живописни групи от къщи, обелиски, параходи, хора и животни, тогава чак ще разберете произхода на окаменелия град в Триполитанска Киренайка, за който се говори в една арабска приказка."

Бланки пък, действително с възторг, допълня: „Нито теснините на Ollioules в Прованс, нито дефилето на Pancarbo в Испания, нито Алпите, нито Пиринеите, нито най-дивните планини на Тирол и Швейцария, биха могли да се сравнят с това, което видях при Белоградчик."

Ридът, върху който е отседнал градът, е водораздел: на юг е коритото на р. Лом, на север – коритото на Арчарската река. И както е по всеки водораздел, тук и в най-горещите летни дни духа ветреца. Освен това, няма нито прах, нито комари. Пък и животът е сравнително евтин. Полагат се грижи за повече удобства и за по-приятно летуване.

На 3, 5, 8 и 10 км от града са красивите лозови бърда: Маркашница, Горни и Долни Крупец, Башовица, Нарътинье и Орля. Близките до града бърда са осеяни с хубави къщички.

Поради това Белоградчик започна да привлича много посетители. Ученици от всички краища на страната пъпят насам и като козлета се

катерят по високите скали. Идват за летуване и цели семейства от Видин, Лом и София, както и ученически колонии.⁷⁾

Будят голям интерес и някои места от околността: едни, поради своята самостоятелност и живописност, други – поради научното значение, което имат за специалиста.

Девет километра по дефилето за Лом, пътникът изведнъж се натъква на друга пленителна гледка: при с. Боровица, между разнообразните групи скали, стърчи в небесата исполинският Боров камък, осеян със столетни борове. От там е и названието на самото село. А три километра по-надолу е живописната местност „Фалковец“ (от латинското falco – сокол, ястреб), гдето се събират трите притока на р. Лом. Това е ключ и на шест пътища: за Белоградчик, за Лом, за Фердинанд⁸⁾ – Берковица – Петрохан – София, за гара Орешец, за Стакевци и за Чупрене – проход „Св. Никола“ – Сърбия. Фалковец някога е бил голямо римско заселище, унищожено от хунското нашествие през 441 – 447 год. Близо до Фалковец, сега с няколко хубави постройки (кръчми, търговски магазини, работилници, содолимонадена фабрика и др.), един от притоците на р. Лом пада с голяма сила от високо каменно корито. Това е още неизползвана водна енергия за индустриални цели и за електрификация. Друг водопад, пак там, върти сега една обикновена мелница.

Северозападно от града, 16 км, е известната и на учения свят „Рабишка Магура“ с няколко пещерни ръкави и със сталактити и сталагмити. Пещерата е една рядкост на българската земя. Колкото опити и да са правени, досега нито един от ръкавите не е достигван до край. От подземната река на този масив извира студен извор – „врело“ – към южната страна, който пои селото Рабиша. На север пък, към с. Толовица, от същата река се пълни голямото езеро в равнината (заемащо 1400 дка и при дълбочина 5 м) – единственото планинско езеро в

Северна България, годно за плуване с лодки. Както Магурата, така и езерото, ежегодно се посещават от учители, ученици и туристи от цялата страна.⁸⁾

Хубави държавни пътища – за селата Стакевци, Чупрене и Горни Лом – водят към дълбоките и хладни извори на Стара планина. Над последното село е най-високият по този край връх „Миджур“ (2165 м).

Интерес представляват още: (1) „Кокошевец“, гориста височина, 7 км западно от града, където са открити основите на един манастир и на старинна крепост – там някога в девствените лесовете са обитавали диви кокошки, от където идва названието на местността; (2) По-долу от същото манастирище друга местност се назовава „Царицин гроб“. „Царицин“ ?, чия царица?... или някоя легенда е ударила тук своя печат; (3) Четири километра западно от града, при ущелието „Магаза“, заградено с разхвърляни групи скали, придаващи му религиозна тайнственост, в подножието на високата канара „Сбег“ (от „избег“), са развалините на друг манастир; (4) Пространната гориста местност, западно от града, носи странното име „Карловица“; (5) Източно от града, един горист хълм се назовава „Балова глама“.

Минало

Почти нищо не се знае за далечното минало на града. Знае се само, че пътят от първостепенното укрепено заселище *Ratiaria* (сегашното село Арчар) за *Naissus* (Ниш), открит и от Каниц, е минавал през Белоградчик. Вероятно, и белоградчишката крепост, както и арчарската, ще да са били разрушени от хунското нашествие през 441 – 447 години. А че по това време и Белоградчик (не е известно под какво име) е бил укрепено място, свидетелстват остатъците от разрушени римски крепости. И сега се назовава „Латинско кале“ мястото, което заемат най-високите скали над града, свързани отпосле с построената в

турско време крепост. „Латинско кале“ имаме и в местността „Долни Крупец“. Съдбата на града, и в далечното минало, както и от Освобождението насам, е била тясно свързана с тази на Видин. За настъплението към Видин, както и за осем месечната му обсада през 1002 г. от Василий II Българоубиец, пътят е бил и през Белоградчик. Колко пъти, обаче, градът е бил опустошаван от разни нашествия, не се знае. Но че той е съществувал и при падането на Видинското царство (1396 г.), за това ни напомнят: (а) разширението към югоизток и юг на римската крепост, отличаващо се по архитектура и с характерните български белези и издълбани кръстове; (б) на стария път за Видин, над сегашните башовишки лозя, и досега една приветлива местност, в която са открити стари водопроводи, се нарича „Страшимирица“; (в) южно от крепостта, местността и сега потънала в зеленина, носи българското название „Зелени град“. За вярване е, че там е бил първоначалния български град, под същото име, разрушен впоследствие от турците. Тогава ще да е сринато до основи и българското заселище „Брестово“ на 8 км западно от града. И сега рекичката носи неговото име – „Брестовска река“. Отпосле на това място, като преход за Ниш и Македония, изникнали ханове – оттам идва днешното название „Анище“.

Кога, обаче, градът е подновен на сегашното си място (северно от крепостта), не се знае. Но това не ще да е било много късно, защото и турците, като войнствен народ, не са могли да изоставят тази естествена крепост, оценена така добре в древността. Не току-тъй са изникнали отпосле две джамии и едно теке (с викало). Двете джамии били построени от двама братя – хаджи Хюсеин и хаджи Мехмед – през 1751 год. (или 1170 г. по арабско леточисление). При настъпилото впоследствие умиротворение започнало заселване на българи от околността – от Пиротско, та дори и от Македония. Някога е имало църква в средата на града, гдето сега е къщата на покойния Стефан

Андреев. Той, при копаенето на основи (след Освобождението), е намерил в стари основи сир възък и други белези – стар български християнски обичай при строеж на църкви. Отпосле в 1868 г. сегашната българска църква била построена на мястото на срутената стара църква, внн от града, на „Виноградище“ (от славянското „виноград“ – лозе).

Градът като крепост е бил опорна точка и на султанските нападения срещу провъзгласилия се за независим владетел на Видинско – кърджалийският главатар Осман Пазвант-Оглу (1795 г.). Какво е било положението на населението от този край при премимаването на част от 200 – хилядната войска на Хюсеин паша, всеки може да си представи. Особено пък след разбиването ѝ – на връщане! За това време още се приказва, че десетки години после „петел не е пропял“. Едно предание гласи, че Пазвант-Оглу, за да се осведоми за крайното оттегляне на разбитите Хюсеиново орди, проводил сама една хубава българка да тръгне за Белоградчик. И когато тя се върнала във Видин, незасегната от никой турчин, той обявил, че Видинско е вече спокойно.

Незаличим спомен е оставил и походът срещу Сърбия (1876 г.). През града се е точила десетки хилядна анадолска армия към прохода „Кадъ-боаз“. Начело на войските вървели зебеци, таламбасчии и арапи - последните с вирнати пред себе си секири. Тогава градът Гургусовец (сега Княжевац, Сърбия) бил запален и разрушен.

Име

След опустошаването на Зелени град, името си сегашният град при подновяването си е добил от съединение на прилагателното „бели“ с умалителното съществително „градчик“ – Белиградчик – Белоградчик. Град – от заградено, градище, крепост. Почти всички градове и досега носят белези на едновременни огради – каменни или дървени. И

Белоградчик е бил ограден („шарампол“) и с две врати („капии“) – източна и западна, които вечер се затваряли, а сутрин – отваряли.

Крепостите

След придаване на Тимошкия край към Сърбия (Одринският мир от 1829 год.), Белоградчик станал гранично място на турската империя. Това е заставило Империята да се погрижи за укрепването на града. И започнало разширение на старинната крепост. Работата често спирала, поради върлуващата чумна епидемия, а българското население се криело в горите и пещерите. Двете крепости били завършени след 7 години. В по-голямата крепост били построени скривалища („хумби“, някои от които имали тайни изходи) и казарми („къшли“). Турското мъжко население, освободено от задължителна военна повинност, било задължено само да пази крепостите. Всеки мъж – турчин бил „топчия“ от рождение.

Въстанието от 1850 год.

Това въстание, слабо отбелязано в новата българска история, има за главни предводители тукашни предни граждани, начело с баш - кнеза Цоло Тодоров. То е било уговорено в Раковишкия манастир, Кулско, между сподвижниците от Белоградчишко, Кулско, Видинско и Ломско. Въстанието е трябвало да избухне на Спасов ден (1 юни 1850 год.). Обаче, поради преждевременни убийства на турци, то било обявено един ден по-рано. И градът осъмнал опасан от цяла веига въстаници. Обсадата траяла 8 дни. Дълги сопи с топки накрая, брадви, коси – това е било оръжието. При около 3000 въстаници имало е само 50 – 60 кремъклии и кабзалии пушки. Турците разполагали в крепостта с топове, които бълвали валчести снаряди.

Въстанието било потушено от башибозушки орди, организирани във Видин. Същата участ постигнала и въстаниците при с. Гърци, Видинско и Хасанова махала, Ломско. След разпръскване на въстаниците в града настъпила страшна сеч, спряна после чрез глашатай. На следния ден, при зурли и тъпани, били обезглавени, при една задна врата на крепостта, затворените преди въстанието 8 души първенци, между които, както се спомена, бил и баш – кнезът Цоло Тодоров. В тяхна памет е издигната възпоменателна плоча зад крепостта. В проект е и издигането на особен паметник и в самия град.⁹⁾

Освободителната война 1877 год.

Първоначално, през януари 1878 г., градът е бил обсаден от сръбски войски. Отпосле, по нареждане на Руското главно командване, обсадата била заменена с румънски войски. Бомбардировката траяла цял месец. За да се спре обстрелването на крепостта, турските власти принудително закарали българското население в нея. И чак на 12/25 февруари 1878 г., след падането на Плевен, тукашният турски гарнизон се предал, но при условие да му се позволи да се оттегли с оръжието си през планинския проход „Св. Никола“ за Македония. После това в града заседнал руски гарнизон и останал до окончателното учредяване на българската държава.

Сръбско-българската война – 1885 год.

На 4 ноември 1885 год., след оттеглянето на нашето опълчение от границата, градът бил нападат и обсаден от сръбски войски.

Отбранители били – без каквато и да е артилерия – само 400 опълченци и доброволци, командвани от поручиците Чолаков и Дворянов. След тридневни сражения около крепостта и до самия град, на 6/19 ноември сръбското нападение било отблъснато и неприятелят прогонен зад границата. Затова свидетелства възпоменателната плоча, вдълбана в една канара, под града.

След тези драматични събития били направени 5-тых редута, заемащи всички по-важни височини над града, както и барутните погребни въвн от него.

Балканската и Междусъюзническата войни – 5/18 октомври 1912 г. и 16/29 юни 1913 год.

След мобилизиране (17/30 септември 1912 год.) на квартируващите в града военни части (15-и пехотен Ломски полк и едно отделение на Видинския крепостен батальон), градът бил почти изпразнен. И гражданите се утешавали с едно: че поне сега театърът на военните действия щял да бъде по-далеч, но, в края на краищата, в града била съсредоточена цялата I-ва армия, която, след кобната постъпка на 16/23 юни 1913 год., минала в настъпление като стигнала до Княжевац. Отпосле, по нареждане на Главното командване, тази армия била върната назад и, поради румънското нашествие в България, била оттеглена за София. Съвсем малка военна част останала да отбранява града, обсаден от сръбските войски на 7/20 юли с.г. Ако и с разхлабена дисциплина и понижен дух от започнатото отстъпление, тази войска част отбила три сръбски нападения при редутите. Особено ожесточен бой се водил при редут № 3.¹⁰⁾ Разбити, сръбските войски започнали да се оттеглят към границата още същата вечер. Обаче, без да знае това и при особеното състояние на страх от румънско настъпление, българското командване решило да изпразни града през нощта на 8 юли и да засили с

наличните войскове части отбраната на Видин; пътят за там още не бил прекъснат от сръбските патрули. Като се научили през нощта, че българската войска напуска града, почти всички по-млади люде – мъже, жени и деца – хукнали да бягат през „Столове“ за Лом, който град още бил чист от румънска окупация. Рев, писъци! Малки деца на гръб се носели. Всеки бърза да спаси само едно – живота си. В града останали стари мъже и жени. На следния ден, 9 юли, узнали за изпразването на града, сръбските войски влезли. Ограбени били почти всички къщи, в които не е имало стопани. След седмица, поради една „обява“ на сръбския гарнизонен началник, се върнали всички забегнали семейства. Окупацията траяла цял месец. После, след сключване на Букурещкия мир, сръбските войски се оттеглили като изнесли покъщнината на всички държавни учреждения, училищните пособия и библиотеките на читалището и офицерското събрание.

Участие на България голямата световна война – 1/13 октомври 1915 – 1918 год.

След обявяване на общата мобилизация (10/23 септември 1915 год.) и след така нареченият „въоръжен неутралитет“, в града и околността била съсредоточена цяла армия. Част от тези войски били пратени да пазят границата откъм Сърбия. В последните дни, преди и след започването на военните действия, в града бил престонаследникът, сега Цар Борис III. В манифеста на Цар Фердинанд (1/13 октомври 1915 год.) като повод за война срещу Сърбия се сочило „нападението на сърбите при Белоградчик.“

Население

Според последното преброяване (31 декември 1926 год.) Белоградчик брой 2402 души, от които българи 2188, турци 130 и цигани

184. В това число влиза и малкият гарнизон. Домакинствата са 633, а сградите са 699.

Поминък

Поминъкът на населението е твърде слаб. Дребна търговия, занаятчийство, лозарство, малко скотовъдство – това е всичкото. Градът се крепи главно на съществуващите в него държавни учреждения, училища и войскове части.

Бъдещето на града се очертава така: издигането му като летовище, разработването на каменновъглените и медните рудници около града и в планинско земеделие и скотовъдство след добре застъпеното лозарство и овощарство, бубарство, краварство и птицевъдство.

Общински стопанства

Градът е опасан с повече от 30 хиляди декара общинска дъбова гора.

Почти до града е общинският овощен разсадник, който обслужва не само града и околията, но и други околии от окръга. Той е основата на бъдещото овощарство в този край. Ето защо е нужна по-силна материална подкрепа от окръжния съвет, ако този съвет наистина държи за повдигане поминъка на голяма част от населението на окръга. Нещо повече – сегашният малък кокошарник при разсадника би трябвало – пак с подкрепата на окръга – да се развие до птицевъдна станция.

През 1927 год. Общината направи ябълково насаждение от 110 дка. Това е друго голямо културно дело – налага се по-нататък едно разумно отглеждане и стопанисване.

Подземни богатства

Само на 2 км северозападно от града е изоставената, поради войните, медна рудница „Щастие“, притежание на едно английско дружество, което бе направило много за проучването ѝ. По състав, по мнението на специалисти, рудата не отстъпва на тази, която се добива в рудницата „Бор“ в Сърбия.¹¹⁾

На 1 км пък отстои каменновъглената рудница „Зелени град“, частно притежание. Хубави въглища, годни не само за индустриални цели, но и за домашно гориво. Обаче и тя е спряла работа, поради липса на капитали и добри железопътни съобщения.

Като тази рудница, така и една друга – „Св. Елена“ при с. Стакевци (с чист антрацит) ще бъдат засегнати един ден от проектираното отклонение от Видинската железопътна линия. Тогава ще могат да се използват богатите кариери по пътя на железницата и ще се съживи целия Балкан, гледащ сега отдалеч пушека на влаковете.

Църкви и джамии

Имаме само една църква – „Св. Великомъченик Георги“, построена през 1868 год. върху съборена тогава стара църква.

От двете джамии и едно теке днес е останала само джамията „Хаджи Хюсеин“, построена през 1751 год.

Обществени и държавни сгради

Училищна сграда, построена през 1874 год., където сега се помещава общинското управление.¹²⁾

Училище „Христо Ботев“, построена през 1901 г. Сега там се помещава прогимназията и общинската непълна смесена гимназия.

Първоначално училище „Св. Кирил и Методий“, бивша казарма, отстъпена от Народното събрание през 1926 год.¹²⁾

Държавно практическо столарско училище, бивша казарма.¹²⁾

Театър „Пчела“, построен от бившето театрално дружество, под същото име, през 1893 год., сега даден за използване на читалище „Развитие.“¹²⁾

Държавна III-то класна болница, построена през 1911 год.

Офицерско събрание, построено през 1895 год.

Щаб на 8-и пограничен сектор, бивш щаб на 15-и пехотен Ломски полк.¹²⁾

Гарнизонен лазарет, две пехотински и една артилерийска казарми, като и хлебарница, кухня и баня.¹³⁾

Ловен дом, започната постройка през 1927 год.¹⁴⁾

Технически участък, започната постройка през 1927 год.¹⁵⁾

Училища

Първоначално училище „Св. Кирил и Методий“.

Прогимназия „Христо Ботев“.

Общинска непълна смесена гимназия.

Държавно практическо столарско училище.

Държавни и кредитни учреждения

Околийско управление; Мирово съдилище; Съдия изпълнител; Агрономство; Лесничейство; Ветеринарен лекар; Данъчно управление; Телеграфо-пощенска и телефонна станция; Участъков инженер; Държавна болница; Клон на Б.З. Банка; Агентура на Б.Н. Банка; Популярна банка; Белоградчишка банка, А. Д-во.

Военни части

8-и пограничен участък; 6-а допълваща част.

Културно-просветни, стопански и спортни организации

Читалище „Развитие“, основано през 1893 год.; Кино (читалищно); Комитет „1850 лето“, образуван 1907 год.; Потребителна кооперация „Успех“, основана 1915 год.; Кооперация „Овошка“; Културно-стопански комитет; Търговско и еснафско сдружение; Запасни офицерско и подофицерско дружества; Дружество на инвалидите; Ловно дружество „Сокол“; Лозарско дружество; Пчеларско дружество; Туристически дружества: „Миджур“, Белоградчишко туристическо дружество, БТД и „Ведерник“ – Юнашки туристически съюз; Любителски оркестър и хор; Спортен клуб Б. Ш. 0.25; Колоездачно дружество; Скаутска организация.

Лекари и зъболекари

Хуманни лекари – 2; Ветеринарен лекар – 1; Зъболекар – 1.

Адвокатски кантори, турговски, занаятчийски и други

Адвокатски кантори – 7; Аптеки – 1; Книжарници (с 1 печатница) – 3; Търговски дюкяни – 22; Обущарски работилници – 11; Шивашки работилници – 9; Дърводелски работилници – 7; Железарски работилници – 4; Налбантски работилници – 2; Бъчварски работилници – 2; Коларски работилници – 1; Бръснарски салони – 4; Кожухарски работилници – 1; Черварски работилници – 1; Табашки работилници – 1; Склад на шевни машини – 1; Фотографско ателие – 1; Касапски дюкяни – 4; Хлебарници – 4; Хотели – 2; Кръчми – 11; Гостилници – 2; Бозаджийници, млекарници и кебапчийници – 6; Кафенета – 7; Файтонджии – 9.

Ученици

В първоначалното училище – 106; В прогимназията – 120; В Непълната гимназия – 102; В Столарското училище – 60.

Сведения за околията

Население (по преброяването от 1926 год.) – 43318; Избиратели – 12147; Села (с 2 махали) – 55; Общини – 29; Първоначални училища – 55; Прогимназии – 9; Непълни смесени гимназии – 1 (Белоградчик); Медицински лекарски участъци – 9; Медицински фелдшерски участъци – 5; Ветеринарни лекарски участъци – 1 (Белоградчик); Ветеринарни фелдшерски участъци – 5.

Към входа за главната улица

Театър „Пчела“

Часть отъ голъмата крепость

Дефилето — надоле

Дефилето — при „Дервиша“

Друга група скали при „Субашинь“

Друга група скали по дефилето

Изгледъ отъ къмъ „Мисленъ камъкъ“

И писателъ Анто́нъ Страши́мировъ, семейно, е всрѣдъ група скали.

Дефилето — подъ „Субашинъ“

Дефилето — нагоре

Задъ крепостъта

Въ „Долня“

Въ „Доля“

Свинкъ

При „Магаза“

При „Магаза“

БЕЛЕЖКИ

1. Савчев, Н. (1928). *Пътеводител на гр. Белоградчик*. София: Радикал.
2. Никола Савчев е изтъкнат белоградчишки гражданин, книжар, читалищен и училищен деец, народен представител в XIX-то обикновено народно събрание (1920-1923 гг.) (б.р.).
3. Панов, К. (2010). Материали за белоградчишкото въстание. *Венец, 1*, 13-41.
4. Konstantin Josef Jireček (1858-1918).
5. А.-J. Blanqui (1798-1854).
6. Felix Kanitz (1829-1904).
7. За групово посещение желателно е да бъде предупредено местното туристическо дружество „Миджур,“ което всякога ще в в услуга. То разполага и с легла (б.а.).
8. Виж „В недрата на могоурата“ от д-р Б. Бончев, Видин, 1927 г. (б.а.).
9. Тази идея е останала неосъществена (б.р.).
10. По това време 15-и пехотен Ломски полк е водил боеве с турците далеч на турска територия, а отбраната на Белоградчик е била поета от други войскове части. Полкът, признателен, че други са отбранявали с доблест града, по-късно е издигнал паметник в прослава на загиналите за Белоградчик. Този паметник е на редута при с. Дъбравка в местността „Рудинье“, полуразрушен и забравен

от всички, но върху него още се чете: „На падналите при защитата на Белоградчик от 17-ти пехотен Доростолски на Негово Императорско Владичество великия кн. Вл. Александрович полк 1913, 2-и юлий.“ (б.р.).

11. Местността около рудницата се назовава от старо време „Рудинье“. Дали е правен опит в древността за преработка на същата руда остава неясно в момента. В с. Горни Лом, в самия Балкан, стоят камари разхвърлена преработена руда и личат първобитни пещи. Местността се нарича „Рудата.“ (б.а.)
12. Тази сграда вече не съществува. (б.р.)
13. Някои от тези сгради днес не съществуват. (б.р.)
14. Днес - Природонаучен музей. (б.р.)
15. Недовършен и изоставен строеж в центъра на града. (б.р.)

© B.V. Toshev (Editor)
Warrington (UK), November 2011